

Hayvan Yetiştiriciliğinde Örgütsel Etkinlik ve Kaynak Sorunu

Emin Ertan GÖKHAN*

Öz: Gelişen ve değişen üretim ve pazar koşulları, ulusal ve uluslararası ilişkilerde sektörel sorunlar, talepler ve kararlarda temsil yeteneğine sahip yasal organizasyonları muhatap almaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayan, örgütlü üretimle kırsal ekonomik kalkınmayı ve sosyal gelişmeyi sağlama çabaları bugün gelinen noktada sektörel talepleri karşılayabilecek yeni yapılanmaların gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de tarım politikalarının oluşturulması sürecinde hayvancılık sektörü açısından etkin olması beklenen üretici örgütlerinden yetiştirici birliklerinin, örgütsel amaç, etkinlik ve kaynak oluşturulmasındaki hedefleri, yasal dayanakları ile analiz edilmiş, mevcut koşullarda amaçlanan hedeflerin etkin bir şekilde gerçekleşmesinde rol alacak kaynak ve işlevler tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Hayvancılık örgütleri, kaynaklar, örgütsel amaçlar.

Organizational Effectiveness and Resource Problem in Livestock Raising

Abstract: The progressive and unstable market conditions, national and international sectoral problems are to have a remark directed to legal organisations being representative of the decision and demands. From the beginning of the establishment of Turkish republic, the efforts for organized production in regard to rural economy and social development revealed necessity of new structuring for fulfilling the sectoral demands in this day and age.

In this study; the aim, effectiveness and resource of breeder unions along with their legal bases have been documented and the source and functions for the actualization of the objective were discussed.

Key words: Livestock raising organizations, resources, organizational aims.

Giriş

Türkiye’de sektörel örgütlenmelerin oluşumunda etkili olan önemli faktörlerden birisi, özellikle kamu ile ilişkilerde temsil yeteneğine sahip yasal bir muhatap olmasıdır. Yasal muhatap ihtiyacı, geçmiş dönemlerde aynı sektöre mensup çeşitli firmaların siyasi ve idari otorite ile sektör adına ilişki kurmak istemesinin yarattığı sorunlar ve ortaya konulan çelişkili yaklaşımlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca siyasi otoritenin dış dünya ile temaslarda sektörel muhatap arayışı da bu tür örgütlenmelerin oluşumunu hızlandırıcı etkiler yaratmıştır. Sektörel örgütlenmeyi gerekli kılan bir başka neden, özellikle dışa açılma sürecine paralel olarak, sektör mensuplarının dünyada ve Türkiye’de sektörel düzeydeki gelişmeleri tek başına izlemeye yaşadıkları güçlükleri aşma ihtiyacına cevap vermektir (10).

Sivil toplum kuruluşları, kamuoyu oluşumunda ve bilinçlendirilmesinde, tartışmaların siyasal alana taşınmasında önemli görevler üstlenmektedir. Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin tarım sektörlerinde tarımsal üretim, pazarlama, ticaret, gıda hijyeni, çevre koruma, kırsal kalkınma ve hayvan refahı gibi konularda çok etkili sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’nın ve üye ülkelerin ulusal tarım politikalarının şekillenmesinde, etkili kamuoyu oluşturma kampanyaları, üyelerinin hak ve menfaatlerini koruma gibi faaliyetler yürütmektedirler (2).

Tarım kesiminin 2008 yılı itibariyle cari fiyatlarla gayri yurt içi hasıladaki payı %8’ dir (3). Ekonomik olarak düşük katma değerli bir sektörün ülke yönetiminde ve demokratik yapılanmadaki ağırlığı ise, ancak bu ölçüde olabilmektedir.

Örgütlenme düzeyinin düşük ve var olan örgütlerin de demokratik oluşum niteliği yerine giderek bürokratik özellikli bir yapıya dönüştüğü, yerel yönetim koşullarının yenilenmediği ve yer yer büyük toprak sahipliğinin egemen olduğu tarım

* Yrd.Doç.Dr., Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği AD, Elazığ

sektöründe demokratik bir yapının var olduğunu söylemek oldukça güçtür (12).

Türkiye’de 1923–2009 yılları arasında iktidara gelmiş 60 hükümetin programları incelendiğinde; bütün hükümet programlarında tarımın önemine değinilmiş ve tarımda örgütlenmenin sağlanması hedeflenmiştir. 1980 yılından sonra serbest piyasa uygulamalarının yoğunluk kazandığı dönemde, iktidara gelen ya da faal olan bazı siyasi parti programları açısından konu irdelendiğinde, partilerin tarım sektörüne genel olarak önem verdikleri, 1-2 parti hariç diğerlerinin çiftçi örgütlenmesine pek yer vermediği görülmektedir (6).

Yetiştirici Birlikleri

Batı ülkelerinde modern hayvan ıslahının temelleri 1760 yılında İngiltere’de atılmıştır. Türkiye’de ise damızlık yetiştiricileri örgütleri 1926 yılında çıkarılan “Islah-ı Hayvanat Kanunu” ile devlet eliyle kurulmaya başlanmıştır (7). Hayvan yetiştiricilerinin tür ya da ırk bazında bir araya gelerek yüksek verimli hayvanlar elde etmek için oluşturdukları organizasyonlardan biri de damızlık yetiştiricileri birliğidir. Bu birlikler, gelişmiş ülkelerde kendi üyelerince yetiştirilen hayvanlara ait çeşitli verim denetimleri yaparak soy kütüğü kayıtları düzenlemektedirler (5).

Yetiştiricilerin kendi aralarında teşkilatlanarak üstün verimli hayvanlar elde etmeyi ve yetiştirmeyi amaçladıkları demokratik örgütler olan Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği (DSYMB) 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu çerçevesinde 19.12.2001 tarih ve 24615 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkındaki Yönetmelik kapsamında 75 ilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Amaçlar

Örgütlerdeki biçimsel amaçlar, örgütlerin tüzüklerinde, yönetmeliklerinde, kuruluş bildirilerinde kamuoyuna yapmış oldukları açıklamalarda yer alan örgüte yol gösterici özelliklere sahip genel ifadelerdir (1). Örgütsel amaç, örgütün faaliyetleri kanalıyla gerçekleştirmeye çalıştığı, elde etmek istediği sonuçlardır. Örgütlerin varlığını etkin bir şekilde sürdürebilmesi ve amaçlara ulaşabilme başarısı, ilgili taraflarca kabul görmesine bağlıdır.

Yetiştirici birliklerinin amacı; hayvan yetiştiricilerinin üstün verimli hayvanlar yetiştirmek için kendi aralarında teşkilatlanarak, gerek yurt dışından ithal edilen, gerek yurt içinde yetiştirilen ve gerekse yerli ırk hayvanların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması ve bu kayıtlara esas teşkil edecek verim kontrollerinin yapılması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, üye ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile her türlü üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, kiralınması ve işletilmesi gibi hususlar ile Hayvan Islahı Milli

Komitesi’nin önereceği ve Bakanlıkça belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışmalarının yapılması amacıyla kurulacak birliklerin kuruluş ve hizmetleri ile ilgili esas ve usulleri belirlemektir (4).

Yönetmelikte ifade edilen amaçlar genel hatlarıyla değerlendirildiğinde, biçimsel yapıyı oluşturan temel unsurun hayvan varlığının genetik potansiyelinin geliştirilmesi için yapılacak faaliyetlerle, kayıtlı yetiştiricilik uygulamaları olduğu anlaşılmaktadır. Amaçlarda öngörülen sağlık hizmetleri, sigorta, eğitim, tedarik, üretim ve pazarlama hedefleri ise amaç bütünlüğünü sağlayan bileşenler olarak değerlendirilebilir.

Finansal Kaynaklar ve Etkinlik

Tarım ve gıda sektöründe bugün yaşadığımız sorunların tek sebebi olarak üretici örgütleri ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığını sorumlu göstermek yanlıştır. Bir örgütün başarılı olması için bağımsız sürekli finans kaynakları gerekli ve şarttır. Üretici örgütleri bu kaynaklardan çoğunlukla yoksun durumdadır. Ticaret ve dış ticaret sektörlerinin temsilcileri olan örgütler, kesintilerle kaynağında oluşturulan sürekli gelir kaynaklarına sahip olmalarına rağmen, bu olanak üreticilerden esirgenmiştir. Üretici örgütleri bağımsız finans yapılarına kavuşmadığı sürece etkili bir örgüt yapısına sahip olmayacak ve bu zayıf örgütlü yapı nedeniyle tarım ve gıda sektörü artan oranlarla ithalata bağımlı bir üretim modeline sürüklenecektir (9).

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ana sözleşmesine göre merkez birliği gelirleri: Genel Kurulu tarafından belirlenen giriş aidatı, yıllık aidat, üye il birliklerinin inek başına almış oldukları soykütüğü hizmet bedelinin %5 inden oluşmaktadır. Merkez birliğinin sermayesi değişebilir olup, üyelerin birliğe girerken ödemiş oldukları giriş aidatları birliğin ana sermayesini oluşturur. Merkez birliği amaçlarını gerçekleştirmek için bankalar ile uygun bulacağı kişi ve kuruluşlardan ve üyelere borç para alabilir; resmi ve özel teşekküllerden bağış ve yardım kabul edebilir (4).

Islah amaçlı yetiştirici birliklerinin kurulması ve hizmetleri hakkında yönetmeliğin 66. maddesine göre birliğin ve merkez birliğinin gelirleri şunlardır: Genel kurulca tespit edilecek giriş ve yıllık aidatlar, yapılan hizmetler karşılığı elde edilen gelirler. Bunlar verim kontrol ücreti, soykütüğüne kayıt ücreti, yetiştirme hastalıkları ve diğer hastalıkların takibi için alınacak ücretler, board ve benzerlerinden elde edilecek gelirler, yetiştirici elindeki damızlıkların satışlarından alınacak primler, tohumlama hizmetlerinden, sergilerden ve benzeri sağlanan gelirler, tasdik ücreti, yurt içi ve yurt dışı bağışlar ve yardımlar, merkez birliğinden birliklere yapılan yardımlar, yayın gelirleri ve diğer gelirler (8).

Sanayi ve ticaret sektörleri dışında kalan örgütlü yapıların ortak problemi olan aidat ödemelerindeki sıkıntı, sektörün ekonomik değeri ve katılımcıların gelir düzeyi ile doğru orantılıdır. Hayvansal üretimde profesyonel meslek sahipliği olgusunun düşük olması, sektörün örgütlü yapısının finansmanını sağlamada sorun teşkil etmektedir.

Yetiştirici birliklerinin temel işlevsel alanı olan verim

kontrolü, soykütüğüne kayıt, yetiştirme hastalıkları ve diğer hastalıkların takibi gibi hizmetler karşılığı elde edilen gelirler, birliğe kayıtlı üretici sayısının azlığından dolayı yetersizdir. Merkez birliğinden birliklere yapılacak yardımlar merkez birliğinin yeterli finansal kaynaklara sahip olmasıyla gerçekleşebilir. Birlikler aracılığıyla üreticilere yapılan desteklerden sağlanan %0,2'lik yasal kesintinin yarısı merkez birliğine aktarılmaktadır.

Bakanlık birliklere gerektiğinde aynı ve nakdi destek sağlar. Yıllık bütçelerden ayrılan ödeneklerden merkez birlikleri kanalıyla birlikler de yararlanır. İfade edilen yardımların miktar ve koşulları siyasal iradenin kararları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Tarım sektöründe faaliyet gösteren diğer örgütler gibi yetiştirici birliklerinin de bağımsız, yeterli ve sürekli finansman kaynağına sahip olmadığı görülmektedir.

Örgütsel etkinlik, örgütsel amaçlara ulaşma ve onları elde etme derecesidir. Bir örgüt önceden hedeflediği amaçları ne kadar gerçekleştirebiliyorsa o kadar etkindir. Örgütsel etkinliğin sektörel paydaşlar tarafından sağlıklı değerlendirilmesinin temelinde bilgi paylaşımı vardır. Gerek üreticiler gerekse kamuoyu objektif değerlendirmeler için gerekli gördükleri verilere ulaşmak isterler. Yetiştirici birlikleri damızlık sığır yetiştiriciliğinde 75, koyun yetiştiriciliğinde 61, arı yetiştiriciliğinde 76 ilde faaliyet göstermektedir. Merkez birlikleri dışında, damızlık sığırdı 14, arı yetiştiriciliğinde 11, koyun yetiştiriciliğinde 15 il birliği aktif web sitesine sahiptir. Bu sayılar aktifliğe göre değişiklik gösterebilir. Kamuoyu ve üreticiler bu birliklerin tedarik, üretim, pazarlama ve destek işlevlerinin hangi düzeyde olduğu, birliklerin üye profillerine, mali kaynak ve harcamalarının yapısına ilişkin verilere web sitelerinden rahatlıkla erişebilmelidir. Kamusal ve sektörel desteği talep eden her örgüt, faaliyetlerinden kaynaklanan verileri açık ve net biçimde paylaşmalıdır.

Tartışılmakta olan konulardan biri de mevcut örgütlü yapıların güçlendirilerek faaliyetlerine devam etmesi durumunda sektörel beklentilerin karşılanabileceğidir. Türkiye'de tarım sektöründe birçok organizasyon modeli bulunmaktadır. Tarım Bakanlığı mevcut üretici örgütlerinin güçlendirilmesini bir tarafa bırakarak, yeni yasalar ile değişik üretici örgütlerinin kurdurulması yoluna gitmiştir ve gitmektedir (11).

Mevcut örgütlü yapıların varlığının korunması sektörde sıkça tartışılmasına karşın, değişimin her alanda yaşandığı günümüz koşullarında sektörel talepleri karşılayamayan, çözüm üretemeyen ve etkinliğini yitirmiş organizasyonların varlığının devamı, ulusal kaynakların israfına yol açtığı gibi, alternatif oluşturacak yapılanmaların sektörde yer almasını engelleyecektir. Örgütsel amaçların realize edilmesinde, örgütsel verimliliğin ve etkinliğin sağlanmasında, hedeflenen amaçların gerçekleşebileceğine inanmış kararlı, tatmin duygusuna sahip ve motivasyonu tam insan kaynağının varlığı, örgütlerin temel dayanağıdır.

Sonuç

Türkiye'de kırsal ekonomik kalkınmayı hedefleyen örgütlü yapıların, sektörel taleplerin ne kadarını karşılayabildiği

ve sektörel etkinliğinin hangi düzeyde olduğu sorgulanmaktadır. Ancak sorgulanan bu örgütlerin hangi ekonomik ve politik koşullarda faaliyetlerini yürüttüğü dikkate alınmalıdır. Bağımsız sürekli ve yeterli finansman yapısı olmayan, finansal desteğini kamusal kaynaklardan sağlayan örgütler, kaynakların sahiplik ve denetleme şekline göre işlevsel amaçlarını belirlemektedir. Değişim ve dönüşüm sürecinin hızlı yaşandığı serbest piyasa ekonomisi koşulları dışında kalan gerek işletmeler gerekse ekonomik örgütler zamanla etkinliğini kaybetmektedirler. Ölçek ekonomilerinin uzmanlaşmayla sağladığı tedarik, üretim ve pazarlamadaki rekabet üstünlüğü nedeniyle bugünkü hayvansal üretim yapısı içinde, ulusal hayvancılığın, örgütlü üretim modeli dışında bir alternatifini bulunmadığı düşünülmektedir.

Ulusal hayvancılıkta üstün verimli hayvansal üretimi temel amaç edinen yetiştirici birlikleri serbest piyasa ekonomisinin egemen olduğu pazar ve üretim koşullarında varlığını sürdürme vizyonunu yüklenmelidir. Aksi takdirde, diğer örgütlerde yaşanan kamu destekli yarı bürokratik konunun dışına çıkamayacaktır.

Yetiştirici birliklerinin ekonomik hedeflerini gerçekleştirmede ihtiyaç duyduğu finansman desteği, sürekli kamusal kaynaklara dayalı olmaktan çıkarılarak, AB ve Dünya Bankası fonlarından uzun vadeli krediler ve hibe fonlarından sağlanmalıdır.

Biçimsel ve eylemsel amaçların yeterli finansal kaynaklarla senkronize edilmediği örgütlerden beklenen faydanın sağlanamaması durumunda, sonradan oluşturulacak teşebbüslerin taraflarca kabulü zor ve katılım sağlama düzeyi düşük olacaktır.

Kaynaklar

1. **Aldemir C** (1985): *Örgütler ve Yönetimi Makro Bir Yaklaşım*. Bilgehan Basımevi, İzmir.
2. **Arabacı A** (2005): *Avrupa Birliği üyelik sürecinde tarım sektöründeki sivil toplum kuruluşlarının önemi*. II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale. 209-214
3. **DPT** (2009): *Temel ekonomik göstergeler*. Erişim: <http://www.dpt.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 18.10.2009
4. **DSYMB** (2009): *Damızlık sığır yetiştiricileri merkez birliği ana sözleşmesi*. Erişim: <http://www.dsymb.org.tr/>. Erişim Tarihi:16.10.2009
5. **Kaymakçı M, Seymen S, Taşkın T**, (2004): *Damızlık koyun-keçi yetiştiricileri birliklerinin işlevleri*, 4. Ulusal Zootečni Bilim Kongresi, 1-3 Eylül, Isparta. 22-26
6. **Koçtürk MO** (2008): *Cumhuriyet döneminde hükümetlerin ve siyasi partilerin tarım ve çiftçi örgütlenmesine yaklaşımları*. Tarım Ekonomisi Dergisi, 15(2): 45-54
7. **Pekel E, Ünalan A** (1997): *Türkiye süt sığırcılığının geliştirilmesinde damızlık hayvan yetiştiricileri birliklerinin rolü*. Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27-28 Kasım 1997, İzmir.
8. **TKB** (2001): *İslah amaçlı yetiştirici birliklerinin kurulması ve hizmetleri hakkında yönetmelik*. Erişim:

- http://www.tarim.gov.tr/Files/Mevzuat/yonetmelik_son/islahamacli_yetistiricibirliklerinin_kurulmasivehizmetleri_hakkindayonetmelik.pdf . Erişim Tarihi: 12.08.2009
9. **TKB** (2004): *Tarım şurası tarımsal örgütler ve örgütlenme*. Erişim: <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/X.Komisyon.pdf> . Erişim Tarihi: 14.10.2009
10. **Türkkan E** (2008): *Sektörel örgüt ve rekabet*. Erişim: <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=682> Erişim Tarihi: 12.09.2009
11. **Yercan M** (2007): *Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler*. Tarım Ekonomisi Dergisi 13(1): 19 – 29
12. **Yılmaz H** (2008): *Türkiye'de tarım politikalarının demokratikleşmesi ve alternatif tarım politikaları oluşturulması sürecinde baskı grupları olarak üretici örgütler*. 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20–22 Şubat, İzmir.

Geliş Tarihi: 16.12.2009 / Kabul Tarihi: 13.04.2010

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Emin Ertan GÖKHAN

Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Elazığ

Tel: 0 424 237 00 00

E-posta: egokhan@firat.edu.tr